

УДК 338.45.014.1

Ж. В. Крючкова,
здобувач, Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

ДОСЛІДЖЕННЯ СУТНОСТІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТА КОНКУРЕНТОЗДАТНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Z. Kriuchkova,
postgraduate, Dnipropetrovsk State Agrarian and Economic University

THE STUDY OF THE ESSENCE OF COMPETITIVENESS OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

У статті розглядається сутність конкуренції та причини її виникнення, досліджено подібність і відмінність понять "конкурентоспроможність підприємства" та "конкурентоздатність підприємства", наведено погляди різних вчених на визначення цих категорій. Проаналізовано особливості визначення конкурентоспроможності та конкурентоздатності підприємств аграрного сектору та фактори, що на них впливають.

The article deals with the competition and its causes, explored the similarities and differences in the sign of the concepts of "competitiveness enterprise" and "competitive enterprise", are the views of different scholars on the definition of these categories. The features determining the competitiveness of enterprises and competitiveness of the agricultural sector and the factors influencing on them.

Ключові слова: аграрне підприємство, конкуренція, конкурентоздатність, конкурентоспроможність, фактори впливу.

Key words: competition, competitive, competitiveness, agricultural enterprise, factor of influence.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Економіка України та сільське господарство в цілому переживають не найкращі часи. Кризові явища спостерігаються майже в усіх галузях економіки, що зумовлено як внутрішніми проблемами, так і зовнішньою агресією. Виробники продукції вимушені шукати все нові й нові шляхи для підвищення прибутковості власного бізнесу та збільшення реалізації продукції, оскільки зовнішнє середови-

ще є достатньо мінливим і щодня виникають нові загрози. В загальному вигляді здатність підприємств адаптуватись до навколишніх умов та ефективно функціонувати в умовах ризику та невизначеності називають конкурентоспроможністю підприємства, інколи конкурентоздатністю. Тому актуальним є визначення сутності даних категорій, доцільності їх застосування стосовно характеристики певних явищ та процесів та виявлення факторів,

що впливають на конкурентоспроможність аграрних підприємств.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Теоретико-методичні основи визначення конкурентоспроможності та конкурентоздатності підприємств в цілому та аграрних, зокрема, є предметом дослідження багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених таких, як: Астахова В.І., Маренич А. [1], Білецька І.І. [2], Богацька Н.М. [3], Вініченко І.І. [4], Гринько Т.В. [6], Дикань В.А. [7], Діксон П.Р. [8], Должанський І.З., Загорна Т.О. [9], Долишній М.І., Беленький П.Ю., Гомольська Н.І. [10], Донських А.С. [11], Єрмолов М.О. [12], Іванов Ю.Б. [14], Мескон М. [15], Оберемчук В.Ф. [16], Осипов В.М. [17], Піддубний І.О., Піддубна А.І. [17], Портер М.Ю. [19], Россіхіна О.Є. [21], Савчук О.В. [22], Сміт А. [23], Уруков В. [24], Фатхутдінов Р.А. [25], Юданов А.Ю. [26] та інші. Відзначаючи цінність напрацювань названих дослідників, слід зауважити, окремі важливі аспекти визначення сутності конкурентоспроможності та конкурентоздатності потребують подальших досліджень.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є визначення сутності термінів "конкурентоспроможність" та "конкурентоздатність" аграрних підприємств та факторів, що на них впливають.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою діяльності будь-якого підприємства є розширення ринку збуту з метою максимізації прибутку. Це і є об'єктивною причиною виникнення конкуренції, бо на даний час велика кількість підприємств, а особливо аграрних, виробляють ідентичні товари та послуги і між ними неодмінно виникає боротьба за певний сегмент того чи іншого ринку.

Закон України "Про захист економічної конкуренції" містить таке трактування конкуренції: "Економічна конкуренція (конкуренція) — змагання між суб'єктами господарювання з метою здобуття завдяки власним досягненням переваг над іншими суб'єктами господарювання, внаслідок чого споживачі, суб'єкти господарювання мають можливість вибрати між кількома продавцями, покупцями, а окремий суб'єкт господарювання не може визначати умови обороту товарів на ринку" [13, с. 64].

Перші дослідження конкуренції належать шотландському економісту Адаму

Сміту (XVIII ст.), який "зробив крок до розуміння конкуренції як ефективного засобу цінового регулювання: на основі теорії конкурентної ціни сформулював поняття конкуренції як суперництва, що підвищує ціни і зменшує ціни; визначив основні умови ефективною конкуренції, що включають наявність великої кількості продавців, вичерпну інформацію про них, мобільність використовуваних ресурсів; вперше показав яким чином конкуренція, зрівнюючи норми прибутку, призводить до оптимального розподілу праці і капіталу між галузями; розробив елементи моделі досконалої конкуренції і теоретично довів, що в її умовах можливе максимальне задоволення потреб" [23].

Вчені-економісти розрізняють конкурентоспроможність та конкурентоздатність підприємств у середовищі господарювання. Обидва поняття характеризують ефективність функціонування економічних суб'єктів, але якщо розглядати їх з точки зору лінгвістики, то можна виявити суттєві відмінності. В спільну основу цих слів покладена похідна від слова "конкуренція", що означає "змагання, суперництво, боротьба". Другу основу в слові "конкурентоспроможність" являє слово "спроможність", у "конкурентоздатність" — "здатність". Лінгвістичний аналіз цих слів вказує на наступне:

— здатний — який може, вміє здійснювати, виконувати, робити що-небудь, поводити себе певним чином" [5, с. 360];

— спроможний — який має здатність виконувати, здійснювати, робити і т. ін. що-небудь; який має здібності до чого-небудь, вміє здійснювати, виконувати щось; який може, має можливості здійснити що-небудь" [5, с. 1182].

Відповідно до вищевказаного пропонуємо таке визначення понять конкурентоспроможність і конкурентоздатність:

Конкурентоспроможність — це система характеристик об'єкта (країни, галузі, підприємства, товару або послуги), яка визначає його потенційний результат на ринку.

Конкурентоздатність — це здатність об'єкта (підприємства, країни, товару або послуги) витримувати конкуренцію порівняно зі схожими об'єктами на досліджуваному ринку.

Таким чином, конкурентоздатність характеризує об'єкти, що вже діють на ринку, а конкурентоспроможність — новостворені, які тільки мають виходити на ринок.

Таблиця 1. Аналіз дефініцій "конкурентоздатність підприємства", наведених в літературних джерелах

Джерело	Визначення
Астахова В. І.	Конкурентоздатність підприємства являє собою відносну характеристику, що відображає відмінності процесу розвитку даного виробника від виробника-конкурента як за ступенем задоволення своїми товарами, так і за ефективністю виробничої діяльності [1, с. 24]
Богацька Н. М., Путь І.О.	Конкурентоздатність підприємства означає його згоду до ефективної господарської діяльності і забезпечення прибутковості в умовах конкурентного ринку [3, с. 2]
Гринько Т. В.	Конкурентоздатність підприємства – порівняльна перевага підприємства відносно інших підприємств країни та за її межами [6, с. 53]
Дикань В. Л.	Конкурентоздатність підприємства – визначає конкурентостійкість підприємства та визначається внутрішніми факторами [7, с. 30]
Іванов Ю. Б.	Конкурентоздатність підприємства – це система, яка складається з безперервно взаємодіючих факторів та характеризує ступінь реалізації можливостей підприємства до отримання та утримання конкурентної переваги [14, с. 13]
Мескон М. Х.	Конкурентоздатність підприємства – відносна характеристика, яка відображає відмінності в розвитку даної фірми від конкурентних фірм за ступенем задоволення своїми товарами потреби людей і за ефективністю виробничої діяльності [15, с. 323]
Оберемчук В. Ф.	Конкурентоздатність підприємства – комплексна порівняльна характеристика підприємства, що відображає ступінь переваги оціночних показників діяльності підприємства, що визначає його успіх на певному ринку за певний проміжок часу [16, с. 212]
Портер М. Ю.	Конкурентоздатність підприємства – положення товаровиробника на внутрішньому та зовнішньому ринку, яке визначається сукупністю факторів та відображається сукупністю показників [19, с. 244]
Савчук О. В.	Конкурентоздатність підприємства – характеристика, що визначає стійкість підприємства, здатність його зберігати своє становище на ринку чи розширювати займаний сектор ринку [22, с. 58]
Фахутдінов Р. А.	Конкурентоздатність підприємства – визначається як середньозважена величина за показниками конкурентоспроможності конкретних товарів на конкретних ринках [25, с. 433]
Юданов Ю. А.	Конкурентоздатність підприємства – це можливість тривалий час відстоювати власні переважні позиції в галузі завдяки наявності ефективної стратегії чи здатності діяти в довгостроковому періоді на ринку й одержувати до цього прибуток, достатній для вдосконалення виробництва, стимулювання персоналу [26, с. 28]

Конкурентоздатність підприємства — різнобічна економічна категорія, яка досліджувалась як українськими, так і зарубіжними вченими, проте так і не отримала єдиного визначення, оскільки думки вчених досить різняться. Сутність та погляди авторів на поняття "конкурентоздатність підприємства" наведені в таблиці 1.

На наш погляд, конкурентоздатність підприємства — це здатність підприємства у довгостроковому періоді функціонувати в умовах ринкової економіки, створюючи та реалізуючи продукцію, яка задовольняє потреби людей та є відмінною від аналогової, при цьому займати стійку позицію у певній галузі та отримувати регулярний прибуток, достатній для вдосконалення виробництва.

Найбільш точним, на нашу думку, є визначення Юданова Ю.А., оскільки він характеризує конкурентоздатність з точки зору системного підходу та враховує ключові ознаки цього терміну: наявність стратегії, тривалий період, переважні (конкурентні) позиції.

Розглянемо поняття конкурентоспроможності підприємства. Як було зазначено вище, конкурентоспроможність характеризує потенційний результат економічного об'єкта на ринку, відповідно стосується лише

новостворених підприємств. Погляди різних вчених на цю категорію відображені в таблиці 2.

На наш погляд, конкурентоспроможність підприємства — це комплексна система характеристик підприємства, які деталізують його потенційну можливість ефективно функціонувати в умовах ризику та невизначеності, випускати і реалізовувати продукцію, відмінну від конкурентної.

Ринкова економіка передбачає дослідження конкурентоздатності у будь-якій сфері діяльності, незалежно від форми власності та масштабів діяльності. Особливо це стосується підприємств аграрного сектору. Поняття конкурентоспроможності та конкурентоздатності аграрних підприємств набагато складніше і трактується неоднозначно.

Визначення конкурентоспроможності та конкурентоздатності аграрних підприємств базується на попередньому аналізі дефініцій, але з урахуванням особливостей аграрного бізнесу. Перш за все, аграрне розуміння цих понять базується не лише на економічних параметрах, бо аграрне підприємство здебільшого діє як соціальний агент, а не економічний. Також дуже складною є оцінка конкурентоспроможності та конкурентоздатності сільськогосподарської про-

Таблиця 2. Аналіз дефініцій "конкурентоспроможність підприємства", наведених у літературних джерелах

Джерело	Визначення
Білецька І. І.	Конкурентоспроможність підприємства - тимчасовий стан об'єкта, забезпечуваний здатністю до кращого використання ключових компетенцій у порівнянні з конкурентами й умінням підтримувати цей стан якийсь час [2, с. 81]
Вініченко І. І.	Конкурентоспроможність підприємства – можливість його ефективної господарської діяльності й її практичної реалізації в умовах конкурентного ринку [4, с. 10]
Діксон П. Р.	Конкурентоспроможність підприємства – показує, наскільки продуктивна й ефективна фірма щодо конкурентів, посередників та в обслуговуванні замовлень [8, с. 131]
Должанський І. З.	Конкурентоспроможність підприємства – це можливість ефективно розпоряджатися власними й позиковими ресурсами в умовах конкурентного ринку [9, с. 384]
Долишній М. І., Беленький П. Ю.	Конкурентоспроможність підприємства – сукупність не реалізованих конкурентних переваг [10, с. 248]
Єрмолів М. О.	Конкурентоспроможність підприємства – відносна характеристика, що віддзеркалює відмінності процесу розвитку даного виробника від виробника – конкурента як за ступенем задоволення своїми товарами чи послугами конкретної суспільної потреби, так і за ефективністю виробничої діяльності [12, с. 239]
Осипов В. М.	Конкурентоспроможність підприємства – це властивість об'єкта, що характеризується можливістю реального або потенційного задоволення ним конкретної потреби певного ринку [17, с. 347]
Піддубний І. О., Піддубна А. І.	Конкурентоспроможність підприємства – це потенційна або реалізована здатність економічного суб'єкта до функціонування в релевантній зовнішньому середовищі, яке ґрунтується на перевагах і відображає його позицію щодо конкурентів [18, с. 264]
Райзберг Б. А.	Конкурентоспроможність підприємства – це реальна і потенційна можливість фірм в існуючих для них умовах проектувати, виготовляти та збувати товари, які за ціновими і неціновими характеристиками є більш привабливими для споживачів, ніж товари їх конкурентів [20, с. 495]

дукції, що в певній мірі є основою для оцінки конкурентоздатності підприємства. На це впливає, по-перше, нерозвиненість аграрного ринку, що не дає можливості уніфікувати та формалізувати умови функціонування аграрних підприємств у масштабах країни. По-друге, сільськогосподарська продукція характеризується нееластичним попитом, що перешкоджає формалізації взаємозв'язку якості продукції та її ціни. По-третє, оцінку ускладнює розуміння якості сільськогосподарської продукції, через те, що воно є багатоваріантним. Оцінка якості продукції підприємства потребує формування загальних критеріїв оцінювання [24].

Проаналізувавши особливості аграрного бізнесу та визначення конкурентоздатності та конкурентоспроможності підприємств, пропонуємо власний погляд на поняття конкурентоспроможності та конкурентоздатності аграрних підприємств.

Конкурентоспроможність аграрних підприємств — це система характеристик аграрного підприємства, які визначають його потенційні можливості на ринку сільськогосподарської продукції та послуг, можливість ефективного використання земельних, трудових і фінансових ресурсів та пристосування до нових умов господарювання.

Конкурентоздатність аграрних підприємств — це здатність аграрного підприємства протягом певного часу створювати та реалізовувати сільськогосподарську продукцію, яка витримує конкуренцію, ефективно використовувати ресурси, аналізувати

зміни у кон'юктурі ринку та пристосовуватись до них.

Оскільки аграрні підприємства є не замкнутою системою, варто зупинитися на факторах, що впливають на їх конкурентоспроможність. Фактори — це ті явища і процеси виробничо-господарської діяльності підприємства і соціально-економічного життя суспільства, які викликають зміну абсолютної і відносної величини витрат на виробництво, а в результаті зміну рівня конкурентоспроможності самого підприємства. Вони можуть впливати як у бік підвищення конкурентоспроможності підприємства, так і у бік зменшення. Але наявності самих факторів недостатньо для забезпечення конкурентоспроможності. Здобуття конкурентної переваги на основі факторів залежить від того, наскільки ефективно вони використовуються і де, в якій галузі, вони застосовуються" [11]. В економічній літературі існує різноманітна класифікація факторів конкурентоспроможності, залежно від їх ознак.

За об'єктом дослідження виділяють: фактори, що залежать від технології; які належать до сфери виробництва; що стосуються реалізації продукції; які входять до сфери маркетингу; що відносяться до професійних навичок; пов'язані з організаційними можливостями. За природою виникнення фактори поділяються на основні та розвинуті; загальні та спеціалізовані; природні та штучно створенні. Існує також класифікація за ознакою керованості: контрольовані і неконтрольовані; керовані та некеровані; за сферою дії —

зовнішні та внутрішні; за рівнем спеціалізації — інтегральні та специфічні; за конкурентним рівнем — мікрорівневі, мезорівневі, макрорівневі. Узагальнено фактори конкурентоспроможності підприємств можна поділити на зовнішні та внутрішні.

Зовнішні — це економічні фактори навколишнього середовища, які виявляються у сферах виробництва, обігу і споживання. Внутрішні — фактори самого підприємства, що впливають на ринок" [21].

Проте потрібно враховувати специфіку аграрної сфери, зважати на те, що різні аграрні підприємства мають різний стратегічний потенціал, різні стратегії і функціонують у середовищі різної міри складності. При цьому одні і ті ж фактори для різних підприємств можуть бути як керованими (тобто підприємство здатне впливати на них), так і некерованими або такими, що враховуються (підприємство пристосовується до їх зміни). Тому в середовищі функціонування аграрних підприємств доцільно виділяти не зовнішні і внутрішні фактори конкурентоспроможності, а ті, що створюються (керовані) і ті, що враховуються (некеровані).

Як вже відомо конкурентоздатність, характеризує підприємства, які вже певний час функціонують на ринку, тобто сильні сторони підприємства, завдяки яким воно успішно витримує конкуренцію, те саме стосується аграрних підприємств, а от конкурентоспроможність аграрних підприємств потребує додаткового аналізу так як вона характеризує потенційну якість підприємства. Аби мати високу конкурентоспроможність підприємство повинно відповідати певним параметрам, від яких залежатиме його подальший розвиток.

Конкурентоспроможність аграрного підприємства визначається такими параметрами:

- 1) можливістю підприємства ефективно функціонувати на внутрішньому та зовнішньому ринках;
- 2) здатністю продукції даного підприємства конкурувати на ринку з ідентичною продукцією;
- 3) одержання підприємством стійких конкурентних переваг на базі сільськогосподарської продукції певної якості;
- 4) ефективне використання технологій, ресурсів, методів управління, навичок і знань персоналу, компонентів маркетингової діяльності, які відображаються на якості та

конкурентоспроможності продукції, прибутковості підприємства.

Підвищення конкурентоспроможності уявляє собою процес змін та потребує управління та наявність стратегічного підходу підприємства, тобто для ефективного функціонування підприємства необхідна розробка стратегії такого підвищення з врахуванням всіх аспектів сприяння та протидії.

Процес підвищення конкурентоспроможності потребує врахування специфіки взаємозв'язку як між елементами підприємства, так і з його оточенням, і уявляє собою процес прийняття рішень (включаючи цілі, методи, плани) по досягненню цілей підвищення конкурентоспроможності.

Для підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств необхідно:

1. Реально оцінювати очікування споживачів, досліджувати тенденції їх поведінки. Тобто підприємство повинне своєчасно, об'єктивно і точно оцінювати споживчій попит у даний момент часу та прогнозувати його динаміку у майбутньому.

2. Організувати виробництво на такому рівні, результати якого задовольнятимуть потреби цільової групи споживачів найбільш корисним товаром по відношенню ціна — якість.

3. Проводити ефективну маркетингову політику.

4. Створювати всі умови для мінімізації витрат на фактори виробництва: капітал, персонал, сировину, матеріали та енергію, на виробництво продукції.

5. Здійснювати, удосконалювати та своєчасно оновлювати технології виробництва, збуту та управління (створення новітніх технологій вирощування та підвищення урожайності сільськогосподарських культур, забезпечення приросту поголів'я худоби).

6. Планувати і впроваджувати ефективну стратегію в сферах виробництва і маркетингу, опираючись на інновації.

7. Фінансувати грошові кошти для підтримки виробників насінневого матеріалу, науково-дослідних установ, сортовипробувальних станцій.

8. Враховувати специфіку виробництва сільськогосподарської продукції в регіонах.

9. Готувати висококваліфікованих кадрів для села. Розвивати високий кадровий потенціал як на виконавчому, так і на управлінському рівнях, оскільки саме від якості персоналу залежать всі вищеперераховані пункти.

Реалізація перерахованих заходів протягом тривалого часу створює підприємству реальні переваги над конкурентами.

ВИСНОВКИ

Конкурентоспроможність та конкурентоздатність аграрних підприємств являються складними і багатоплановими поняттями, які потрібно розглядати з технічних, економічних та соціальних позицій. Але при цьому варто звертати увагу на різницю між ними. Конкурентоздатність характеризує стабільну діяльність тривалий час існуючих підприємств, а конкурентоспроможність — потенційні можливості новостворених підприємств. Існують різні трактування цих понять, кожне з яких доповнює одне одного, але всі вони характеризують переваги досліджуваних підприємств над іншими.

Література:

1. Астахова И. Управление конкурентоспособностью предприятия / А. Маренич, И. Астахова // Бизнес Информ. — 1996. — № 5. — С. 23—27.
2. Білецька І. І. Конкурентоспроможність у її сучасному трактуванні / І. І. Білецька // Актуальні проблеми економіки. — 2004. — № 10 (40). — С. 80—87.
3. Богацька Н.М. Конкурентоздатність підприємства: суть та значення [Електронний ресурс] / Н.М. Богацька, І.О. Путь. — Режим доступу: http://www.rusnauka.com/27_NNM_2011/Economics/
4. Вінченко І.І. Конкурентоспроможність аграрних підприємств: стан і перспективи / І.І. Вінченко // Агросвіт. — 2013. — № 21. — С. 10—13.
5. Великий тлумачний словник української мови [Текст] / Уклад. і голова ред. В.Т. Бусел. — К.: Ірпінь: ВТФ "Перун", 2003. — 1440 с.
6. Гринько Т.В. Фактори конкурентоспроможності підприємств / Т. Гринько // Держава та регіони. — 2004. — № 2. — С. 50—53.
7. Дикань В.Л. Обеспечение конкурентоспособности предприятия / В.Л. Дикань — Х.: Основа, 2005. — 159 с.
8. Диксон П.Р. Управление маркетингом / П.Р. Диксон; пер. с англ. — М. ВИНОМ, 1998. — 560 с.
9. Должанський І.З. Конкурентоспроможність підприємства / І.З. Должанський, Т.О. Загорна. — К., 2006. — 384 с.
10. Долішній М.І. Стратегічні фактори глобальної конкуренції і механізми забезпечення конкурентоспроможності регіонів / М.І. Долішній, П.Ю. Беленський, Н.І. Гомольська // Конкурентоспроможність: проблеми науки і практики: монографія. — Харків: ВД "ІНЖЕК", 2006 — 248 с.
11. Донських А.С. Конкурентоспроможність аграрних підприємств та фактори, що її визначають [Електронний ресурс] / А.С. Донських // Ефективна економіка. — 2011. — № 12. — Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/index.php?operation=1&iid=850>
12. Єрмолов М.О Чим відрізняється конкурентоспроможність фірми від конкурентоспроможності товару. Як продати товар на зовнішньому ринку / М.О. Єрмолов. — М.: Думка, 1990. — 329 с.
13. Закон України "Про захист економічної конкуренції" / Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2001. — № 5. — С. 64.
14. Иванов Ю.Б. Конкурентоспособность предприятия: оценка, диагностика, стратегия: монография. — Харьков: ХНЭУ, 2004. — 256 с.
15. Мескон М.Х. Основы менеджмента / М.Х. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури / Пер. с англ. М.А. Майорова и др. — М.: Дело, 1992. — 704 с.
16. Оберемчук В.Ф. Конкуренція: поняття, аналіз, стратегія / В.Ф.Оберемчук // Стратегія економічного розвитку України. — 2001. — Вип. 5. — С. 211—217.
17. Осипов В.М. Управління конкурентоспроможністю продукції металургійної галузі: монографія / В.М. Осипов // За наук. ред. академіка Б.В. Буркинського. — Одеса: МПП "Евен", 2005. — 296 с.
18. Піддубний І.О. Управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства / І.О. Піддубний, А.І. Піддубна. — Х.: ВД "ІНЖЕК", 2004. — 264 с.
19. Портер М.Е. Стратегія конкуренції / Пер. з англ. А. Олійник, Р. Сільський. — К.: Основа, 1997. — 390 с.
20. Райсберг Б.А. Современный экономический словарь. — 5-е изд., перераб. и доп. / Б.А. Райсберг, Л.Ш. Лосовский, Е.Ш. Стародубцева. — М.: ИНФРА-М, 2006. — 495 с.
21. Россіхіна О.Є. Основні фактори конкурентоспроможності підприємства / О.Є. Россіхіна // Держава та регіони. — 2010. — № 2. — С. 184 — 187.
22. Савчук А.В. Системный подход к анализу конкурентоспособности промышленного производства / А.В. Савчук // Економіст. — 2001. — № 12. — С. 58—61.
23. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / А. Смит. — М.: Соцэкгиз, 1962. — 432 с.
24. Уруков В. Правовая основа обеспечения конкурентоспособности промышленных пред-

приятый // Хозяйство и право. — 1999. — № 8. — С. 86—91.

25. Фатхутдинов Р.А. Стратегический маркетинг: учебник. — М.: ЗАО "Бизнес-школа "Интел-синтез", 2000. — 640 с.

26. Юданов А.Ю. Конкуренция: теория и практика: учебно-практ. пособ. / А.Ю. Юданов. — М.: ГНОМ и Д, 2001. — 304 с.

References:

1. Astahova, I. (1996), "Competitiveness of the enterprise management", *Upravlenie konkurentosposobnost'ju predpriyatija*, vol. 5, pp. 23—27.

2. Bilets'ka, I.I. (2004), "Competitiveness in its modern interpretation", *Aktual'ni problemy ekonomiky*, vol. 10 (40), pp. 80—87.

3. Bohatska, N.M. (2011), "Competitiveness of the enterprise: essence and meaning", [Online], available at: http://www.rusnauka.com/27_NN-M_2011/Economics/ (Accessed 12 March 2016).

4. Vinichenko, I.I. (2013), *Strategichne upravlinnja [Strategic Management]*, Tsentr navchalnoi literatury, Kyiv, Ukraine.

5. Busel, V.T. (2003), *Velykyi tлумachnyi slovnyk ukrainskoi movy [Great Dictionary of the Ukrainian language]*, Perun, Irpin, Ukraine.

6. Hryenko, T.V. (2004), "Factors of Competitiveness of Enterprises", *Derzhava ta rehiony*, vol. 2, pp. 50—53.

7. Dikan', V.L. (2005), *Obespechenie konkurentoustojchivosti predpriyatija [Ensuring the sustainability of the enterprise competition]*, Osnova, Kharkiv, Ukraine.

8. Dixon, P.R. (1998), *Upravleniye market ingom [Marketing management]*, Izdatelstvo BINOM, Moscow, Russia.

9. Dolzhansky, I.Z. and Zagorna, T.O. (2006), *Konkurentospromozhnist' pidpriemstva: navchalnyi posibnyk [Competitiveness of enterprises: textbook]*, Center of educational literature, Kyiv, Ukraine.

10. Dolishnii, M.I. Bieliienkyi, P.Yu. and Homelska, N.I. (2006), *Strategichni faktory hlobalnoi konkurentsii i mekhanizmy zabezpechennia konkurentospromozhnosti rehioniv [Strategic factors of global competition and mechanisms to ensure regional competitiveness]*, INZhEK, Kharkiv, Ukraine.

11. Donskykh, A.S. (2011), "The competitiveness of agricultural enterprises and the factors determining it", *Efektivna ekonomika*, [Online], vol. 12, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua> (Accessed 12 March 2016).

12. Iermolov, M.O. (1990), *Chym vidrizniaiet-sia konkurentospromozhnist firmy vid konkurentospromozhnosti tovaru. Yak prodaty tovar na*

zovnishnomu rynku [What distinguishes the competitiveness of firms from competitive products. How to sell on the international market], Dumka, Moskov, Russia.

13. Verkhovna Rada of Ukraine (2001), *Law "On Protection of Economic Competition"*, *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR)*, vol. 12, p. 64.

14. Ivanov, Ju.B. (2004), *Konkurentosposobnost' predpriyatija: ozenka, diagnostika, strategija [The competitiveness of enterprises: assessment, diagnosis, strategy]*, HNJeU, Har'kov, Ukraine.

15. Meskon, H. Albert, M. and Khedoury, F. (1992), *Osnovy menedzhmentu [Fundamentals of Management]*, Moscow, Delo, Russia.

16. Oberemchuk, V.F. (2011), "Competition: concept, strategy. *Stratehiia ekonomichnoho rozvytku Ukrainy*", vol. 5, pp. 211—217.

17. Osypov, V.M. (2005), *Upravlinnia konkurentospromozhnistiu produktii metalurhiinoi haluzi [Management of competitiveness of production of metallurgical industry]*, Even, Odesa, Ukraine.

18. Piddubnyj, I.O. and Piddubna, A.I. (2004), *Upravlinnia mizhnarodnoiu konkurentospromozhnistiu pidpriemstva [Management of international competitiveness of the enterprise]*, VD "INZhEK", Kharkiv, Ukraine.

19. Porter, M.E. (1997), *Stratehiia konkurentsii [Strategy of competitiveness]*, *Osnovy*, Kyiv, Ukraine.

20. Raisberh, B.A. Losovskyi, L.Sh. and Starodubtseva, E.Sh. (2006), *Sovremennyi ekonomicheskyi slovar [Modern economic slovar]*, 5th ed., YNFRA-M, Moscow, Russia.

21. Rossikhina, O.Ie. (2010), "The main factors of competitiveness of enterprises", *Derzhava ta rehiony*, vol. 2, pp. 184—187.

22. Savchuk, A.V. (2001), "Systemic Approach of competitiveness analysis industrial production", *Ekonomist*, vol. 12, pp. 58—61.

23. Smith, A. (1962), *Yssledovanye o pryrode y prychnakh bohatstva narodov [An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations]*, Sotsekgiz, Moscow, Russia.

24. Urukov, V. (1999), "The legal framework to ensure the competitiveness of industrial enterprises", *Khoziaistvo y pravo*, vol. 8, pp. 86—91.

25. Fathutdinov, R.A. (2000), *Strategicheskij marketing [Strategic Marketing]*, *Biznes - shkola Intel-sintez*, Moskov, Russia.

26. Yudanov, A.Yu. (2001), *Competition: theory and practice: Study guide [Konkurentsya: teoryia y praktyka: Uchebno-prakt. posob.]*, HNOM i D, Moskov, Russia.

Стаття надійшла до редакції 29.03.2016 р.